

FIGURĂ DE TALIE EUROPEANĂ A CULTURII ROMÂNEȘTI *415 ani de la nașterea lui Petru Movilă*

*Academician Andei EȘANU
Cercetător științific Valentina EȘANU*

Una din personalitățile remarcabile ale culturii românești și europene din prima jumătate a sec. XVII – Petru Movilă (1596-1647), se trăgea din vestitul neam al Moveleștilor, fiind fiul lui Simeon Movilă, domn al Țării Românești (1600-1602) și al Moldovei (1606-1607).

Studiase dintru început la școala Mănăstirii Secu [1], apoi la cea a Frăției ortodoxe din Lvov, urmând cursurile la Academia lui Zamość [2]. A acumulat cunoștințe temeinice în domeniul teologiei ortodoxe, romano-catolice și culturii umaniste europene, scriind și vorbind fluent în limbile română, slavonă, greacă, latină, polonă și ucraineană. În 1621, îmbrățișând cariera militară, luptă de partea leșilor în războiul de la Hotin. În aceeași perioadă procură moșia Rubiejovka de lângă Kiev unde înalță o biserică, iar mai târziu va ctitori și Mănăstirea Golosvienski, ambele cu hramul Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, arătând deosebita sa venerație pentru patronul spiritual al Țării Moldovei.

Prin anii 1620, Petru Movilă se află printre претендентii la tronul Moldovei, renunțând în cele din urmă în favoarea nepotului său Miron Barnovschi Movilă. După ce a fost tuns în monahism (1626) la Lavra Pecerska din Kiev, tânărul Petru a urcat rapid înaltele trepte ierarhice ale Bisericii Ortodoxe, devenind în 1627 egumen-arhimandrit al celebrei mănăstiri kievene, iar în 1633 „Arhiepiscop și Mitropolit al Kievului, Haliciului și a toată Rusia”.

Ca înalt prelat, a întreprins acțiuni în vederea consolidării ortodoxiei în fața ofensivei uniate și romano-catolice, a restaurat Mănăstirea Lavra Pecerska, catedrala Sf. Sofia și alte biserici din Kiev. A efectuat săpături arheologice la Biserica Deseatinniaia. În 1631 Petru Movilă a ridicat școala Frăției ortodoxe din partea locului la rang de Colegiu, școală teologică superioară pentru populația ortodoxă din Regatul polon, numită ulterior Academia Kievo-Movileană, care putea să concureze cu orice instituție de același rang din Occident.

Pentru prima dată în lumea slavă răsăriteană Petru Movilă a introdus ca discipline de studii limba și cul-

(1596-1647)

tura latină, studierea scrierilor autorilor latini antici, retorica, poezia, filosofia ș.a., promovând un program de studii asemănător cu cel al universităților apusene. Pentru studenții Colegiului Petru Movilă alcătuieste „Antologhion”-ul – o adevărată enciclopedie de poezie și învățături morale, iar pentru biblioteca acestuia procură din Cracovia și Varșovia (1632, 1633) un număr considerabil de cărți, între care manuale de logică, metafizică, trigonometrie, medicină precum și opere ale autorilor antici și occidentali [3].

Pentru a ridica cultura preoțimii ortodoxe, a consolidat școlile teologice de la Kiev, Vinița și Luțk. A selectat și trimis la învățătură în străinătate, în marile școli europene, universități și colegii (din Vilno, Cracovia ș.a.) mulți tineri, dintre care majoritatea au devenit înalți arhierii, mari profesori la școlile și Academia deschise de el. Unii dintre discipolii săi îndemnați să meargă la studii erau originari din țările române, dintre care se disting monahii Pavmo Berânda [4], cunoscut cărturar tipograf și lexicolog care a alcătuit și editat la Kiev (1627) „Lexiconul slavo-rusesc”, extrem de valoros; Silvestru Kosovici, cel dintâi conducător al Colegiului din Kiev și urmaș în scaunul de mitropolit al lui Petru Movilă ș.a.

La Mănăstirea Lavra Pecerska, Petru Movilă a întemeiat și o tipografie modernă de mare capacitate, introducând, pe lângă tiparul cu litere slave, și pe cel cu caractere latine și polone. Aici se editau cărți bisericești și laice, manuale și materiale didactice pentru întreaga lume ortodoxă, inclusiv pentru români. De asemenea, a sprijinit tipografiile din Lvov și Vilna. În toate aceste tiparnițe a editat peste 50 de cărți, care se disting prin diversitate tematică, multe cu prefețe și îndrumări semnate personal de mitropolit, între care „Nomocanonul” (1629), „Evharis-

tirion” (1632), „Patericul sfinților care au strălucit în Pecerska” (1634), „Antologhion sau Molitvenic”, (Kiev, 1636) cu circa 1 000 de pagini, „Evanghelia învățătoare” (1637), „Istoria lui Varlaam și Iosaf” (1638) ș.a.

Ducându-și viața în mare parte pe meleaguri străine (Polonia, Ucraina), Petru Movilă nu și-a uitat obârșia, menținând permanent legături cu Moldova și Țara Românească. Astfel, el a acordat un suport esențial celor două principate, prin meșteri tipografi și teascuri care au pus bazele activității tipografiilor din Câmpulung (1635), Govora (1637), Dealu-Târgoviște (1644) din Țara Românească, iar în 1641 trimite o tiparniță la Iași, de sub teascurile cărora au ieșit o serie de valoroase tipărituri românești.

Tot Petru Movilă, prin înțelegerea preliminară avută cu Mitropolitul Varlaam și Domnitorul Vasile Lupu, trimite în capitala Moldovei un grup de dascăli cu multă carte latinească în frunte cu Sofronie Pociatki, care în 1640 au pus temeliele învățământului superior în Moldova, având ca model colegiul său de la Kiev. Este vorba de Colegiul Vasilian din Iași în care teologia, retorica, filosofia și alte discipline erau predate ca și la Kiev în limbile latină, slavonă și greacă.

Pe lângă vasta activitate de reorganizator al bisericii și învățământului în Ucraina, Mitropolitul Petru Movilă este cunoscut nu numai în lumea ortodoxă, ci și în întreaga lume creștină ca teolog de înaltă cultură și autor a peste 20 de lucrări de exegeză religioasă, polemică, de învățătură, filosofie și morală. Cea mai importantă dintre lucrările sale în materie de sistematizare a învățăturii de credință și de apărare a ortodoxiei este „Orthodoxa confessio fidei catholicae et apostolica ecclesiae Orientalis” [5] („Mărturisirea Ortodoxă a Bisericii sobornicești și apostolești a Răsăritului”), scrisă inițial în limba latină sub formă de catehism cu 261 de întrebări și răspunsuri, fiind adoptată ca doctrină oficială a Bisericii Ortodoxe Răsăritene la Sinodul de la Kiev (1640) și cel panortodox de la Iași (1642) cu participarea teologilor ucraineni, greci și români. În anul următor „Mărturisirea ...” a fost contrasemnată de patriarhii de Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim și a devenit a treia „Mărturisire” oficială a întregii Biserici Ortodoxe, prin care Petru Movilă este considerat „părintele teologiei ortodoxe moderne”.

Pentru prima dată Petru Movilă publică versiunea latină a lucrării sale la Amsterdam în 1643, iar în 1659 vede lumina cea de-a doua ediție latinească la Leipzig. În 1645, înaltul prelat publică la Kiev două versiuni prescurtate (câte două ediții fiecare) ale „Mărturisirii ...” sale în limbile slavo-ucrainea-

nă și polonă. Versiunea greacă tradusă de Meletie Sirigul a fost publicată la Amsterdam (Olanda) în 1666 și Snagov (Țara Românească) în 1699. Ulterior, tratatul a văzut lumina tiparului și în limbile slavono-rusă (Moscova, 1685, 1696, 1702), română (Buzău, 1691; București, 1745), olandeză (Harlem, 1722), germană (1727), engleză (Londra, 1762), slavono-sârbă (Veneția, 1764) și ungară (Pesta, 1791). „Mărturisirea Ortodoxă” a lui Petru Movilă, fiind reeditată în sec. XIX-XX (București, Neamț, Sibiu, Râmnic, Iași), a servit ca și odinioară drept material didactic pentru instituțiile de învățământ teologic [6].

Conceptiile sale politice și social-culturale au fost expuse în una din lucrări sub formă de îndrumări și sfaturi către fratele său Moise Movilă, Domn al Moldovei (1630-1631; 1633-1634), inclusă sub formă de prefață la „Triodul ales” (Kiev, 1631). Povețele învățatului prelat aveau în vedere nu numai răspândirea culturii și sprijinirea bisericii, dar și fericirea celor supuși, spiritul de dreptate ce trebuie să-l călăuzească pe domn în apărarea țării față de cei care încearcă s-o cotopească [7]. În acest sens este evidențiat mesajul: „Pentru libertatea patriei și a supușilor tăi trebuie să lupți bărbătește”. Toate acestea ne arată cu claritate calitățile de patriot ale înaltului prelat român aflat departe de meleagurile natale. Ca importanță și valoare această lucrare este egalată cu „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie” din Țara Românească.

O altă lucrare a lui Petru Movilă dedicată meleagurilor natale este intitulată „Minuni care s-au întâmplat în Moldova și Valahia”, inclusă într-un miscelanei [8] alcătuit de el și rămas în manuscris.

Petru Movilă s-a stins din viața la 1 ianuarie 1647 și a fost înmormântat în incinta Bisericii Adormirii de la Lavra Pecerska din Kiev, unde a fost descoperită recent lespedeza sa de mormânt.

Prin tot ce a făcut, prin moștenirea lăsată, Petru Movilă aparține în egală măsură atât culturii și spiritualității polone și ucrainene, cât și celei românești. Înaltul prelat moldovean a impulsionat puternic viața culturală și religioasă ortodoxă a ucrainenilor, a consolidat și a apărat Biserica Ortodoxă ucraineană de pericolul catolicizării, Reformației și deznaționalizării. Școlile de diferite ranguri, tipografiile întemeiate de el în Ucraina, Valahia și Moldova au servit drept model pentru organizarea mai târziu a unor școli de rang superior în Rusia. Tipăriturile sale, dintre care multe au fost realizate pe cheltuială proprie, scrierile sale teologice au căpătat răspândire în toată Europa, iar prin aceasta au exercitat o puternică influență asupra vieții religioase și culturale a multor popoare creștine. Prin mulțimea discipolilor săi Petru Movilă a pregătit teren fertil pentru activitățile culturale din Țările Române și Ucraina.

Referințe

1. Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, Începuturile unei noi epoci culturale în Moldova (activități culturale și spirituale la Mănăstirea Secu în primele decenii ale sec. XVII), în: „Revista de Istorie a Moldovei”, Chișinău, 1996, nr.1, p. 5-17.

2. Constantin Rezachevici, Petru Movilă (1596-1647), un reprezentant de seamă al culturii ortodoxe în Ucraina și țările Române, „Arhiva Românească”, București, 1996, nr. 1, p. 66-67.

3. С.Т. Голубев, О составе библиотеки Петра Могилы, в: „Труды третьего археологического съезда в России”, Том. 2, Киев, 1878, с. 257-268.

4. S.T. Eșanu, Pavmo Berânda, în: „Limbă și Literatură”, București, 22, 1969, p. 179-184.

5. Originalul bilingv greco-latin se păstrează la Biblioteca Academiei din Paris, Fond grec, nr. 1265.

6. Până în prezent lucrarea a cunoscut câteva zeci de ediții românești.

7. Gheorghe Mihăilă, Petru Movilă, în: „Literatura română veche (1402-1647)”. Introducere, ediție îngrijită și note de Gh. Mihăilă și D. Zamfirescu. Vol. II, București, 1969, p. 261.

8. С.Т. Голубев, О составе библиотеки Петра Могилы, в: „Труды третьего археологического съезда в России”, Том. 2, Киев, 1878, с.261.

Ioan. Iavorschi. *Deisis*. 1827